שום נושא יחידי לא מילא תפקיד כה מרכזי במערכת בחירתנו לכנסת כמו המערכה נגד חוק לשון הרע, שקראנו לו, בראשי תיבותיו, חוליר"ע. השבוע חזרה לכנסת, לקריאה שניה, הצעת־תיקון של כמה מסעיפי חוק זה. עלינו ארבע פעמים על הדוכן כדי להסתייג מסעיפיו.

תחילה נדון סעיף 4 של החוק, המאפשר להאשים בלשון־הרע אדם או עתון שפגע ב„ציבור שאינו תאגיד". ההצעה החדשה מרכזת סעיף זה, בכך שרק היועץ המשפטי בכבודו ובעצמו יוכל להגיש להבא אישום כזה. לא הסתפקנו בכך, תבענו למחוק את הסעיף כולו. בין השאר נימקנו:

חוק־לשון־הרע נולד במזל רע, נוסח ברשלנות, נתקבל בחיפזון, גרם לזעזוע ציבורי, השפיע על הבחירות, ניבדק מחדש, הובא לתיקון בלתי־מספיק על־ידי הממשלה, הוחמר חלקית על־ידי הוועדה, הובא לקריאה שניה, גרם להתנגשות מחודשת בתוך הקואליציה, ואומרים כי היום רוצים למעשה להחזיר חלק ממנו לוועדה.

למה כל הנפתולים, הזעזועים והזיגזגים האלה?

מפני שחלק מיוזמי חוק זה בגילגוליו השונים, עוד מאמצע שנות החמישים, התכוונו, בהכרה מלאה, לצמצם את חופש־העתונות, לצמצם את כושר הביקורת של העתונים, או לפחות של עתונים מסויימים.

וחסא קדמון זה שולב בפיקחות לתוך המגמה החיובית להגן על זכויות הפרט. סתירה מהותית זו גורמת לכל הזעזועים, כי החברה הישראלית אינה יכולה לסבול חיקוק הפוגע באופן מהותי בחופש־העתונות.

אפשר לפגוע בחופש העתונות בדרכים רבות מאד — החל במאסר עורכים וכלה בחרם כלכלי. אחת הדרכים — וזה נוגע לעניין שלפנינו — היא ליצור תנאים שבהם אין עתון יכול לפעול כתיקונו בגלל אוירה של הטרדה מישפטית.

הסעיף שלפנינו פותח פתח להטרדה כלתי־פוסקת של העתונאים, עד כי עורכי העתונים ועובדיהם יכלו את זמנם בבתי־המשפט, במקום למלא את תפקידם החיוני בחברה.

דיין יתבע לדין את שפירא

הסעיף הזה חורג בהרבה משמירה סבירה על זכותו של הפרט, על שמו הטוב. כאן נפתח פתח למשפטים אין־סופיים.

מישהו פוגע בג'ינג'ים, בבעלי־קרחת, בנהגי אוטובוסים, בתושבי חיפה — יבוא היועץ המשפטי, אם ירצה, ויגיש משפט אחרי משפט.

מסוכן מאד לחוקק חוקים לשר מסויים או ליועץ משפטי מסויים. גם אתה, כבוד השר, אינך יכול לדעת מי יהיה שר־המשפטים בעוד חמש שנים, בממשלה אחרת; מי יהיה היועץ המשפטי של אז. אתה לא יכול לבוא, בדיון זה, להבטיח לנו חגיגית מעל במת הכנסת שהיועץ המשפטי ישתמש בסמכות זו לעתים רחוקות ביותר. אנחנו יכולים להאמין לך; אנחנו יכולים להאמין ליועץ המשפטי הנוכחי. אך אין כל ערבות מי יהיה היועץ המשפטי בעוד חמש שנים, ואנחנו לא מחוקקים חוק לממשלה אחת. זהו העוקץ של החיכוך.

כבוד השר, תאר לך שמחר יהיה — אם מותר להזכיר שמות — משה־דיין שר־המשפטים, ויהיה יועץ משפטי שימונה על־ידו, ואתה תגיד על הציבור של חסידי בן־גוריון שהם ניאו־פאשיסטים.* היועץ המשפטי לממשלה של אז, יכול להיות שלא יהיו לו אותם היסוסים שיש לך לגבי הגשת משפטים. לפי סעיף זה יוכל היועץ המשפטי להגיש משפט נגדך.

ההסתייגות שלנו נדחתה. נדחו גם כל שאר ההסתייגויות, של ח"כים אחרים, שביקשו לצמצם את תחולת הסעיף רק על ציבור לאומי, כדי להגן עליו מפני השמצות. גח"ל הצביעה בכל ההצבעות האלה עם מפא"י.

לאחר מכן נדון הסעיף המאפשר להאשים אדם בהוצאת לשון־הרע על מת. ההצעה החדשה מרכזת סעיף זה, ולהבא יוגש אישום על כך רק על־ידי היועץ המשפטי, לפי בקשת בן־זוגו של המת, ילדיו ונכדיו.

לא הסתפקנו בכך, וביקשנו למחוק את הסעיף כולו. נימקנו זאת כלהלן:

בתנ"ך כתוב שבאחרית הימים לא עוד יאמרו „אבות אכלו בוסר, ושיני בנים תקהינה".

אתם הופכים את הכלל על פיו ואומרים: אם יאמר מישהו על האבות שהם אכלו בוסר, יבואו הבנים ויוציאו לו את השיניים.

תפיסה מתאפיסית עומדת מאחורי סעיף זה; תפיסה מתאפיסית לגבי החיים שלאחר המוות אדם איננו דבר מיסטי. אדם הוא בשר ודם. אחרי מותו חדל שמו להיות רכוש פרטי, והופך לנחלת ההיסטוריה. וההיסטוריה צריכה להיכתב ללא הגבלות.

סעיף זה — לא יכירנו מקומו בחברה דמוקרטית, ובאמת קשה למצוא דוגמתו בעולם — יש בו הגבלה חמורה ביותר על חופש־הויכוח, על חופש כתיבת ההיסטוריה, על כל ויכוח דמוקרטי תקין. ספרים — כפי שכבר הזכרתי בוויכוח אחר — כמו ספריהם של סורנסון, שלזינגר ומנצ'סטר — ספרים שברגע זה מסתירים את ארצות־הברית, ונותנים לנו תמונה ברורה של התקופה — לא היו יכולים להיכתב בחברה שיש בה חוק כזה.

מדוע דרוש בישראל מה שאינו דרוש בשום חברה דמוקרטית? מה המיוחד כך־כך בישראל, המחייב דבר שאינו קיים בשום חברה דמוקרטית? האם יש לנו בארץ עתונות גרועה יותר מאשר במקום אחר? העתונות האמריקאית גרועה פי־עשרה מהעתונות בארץ. ההשמצות המתפרסמות יום־יום בעתונות האמריקאית, אין להן דוגמה בשום עתון בארץ. אין בארץ זכר לעתונות הסנסציונית, כפי שהיא קיימת באנגליה ובאמריקה.

אני שואל: מה המיוחד בארץ הזאת, הדורש הגנה, כביכול, בפני העתונות, דבר שאין בו צורך בשום מקום אחר?

האם הגענו למצב שהמישטר והמפלגות זקוקות להגנה מיוחדת, מעבר למקובל בחברה דמוקרטית; מפני שהגענו למצב שהציבור השם עליהם וכותב עליהם דברים שאינם נעימים לאוזניהם של האחראים לכך?

אני מזהיר מפני סעיף זה. הוא סעיף בלתי דמוקרטי. ואני מציע למחוק אותו לחלוטין.

גם לגבי סעיף זה נדחתה הסתייגותנו, וגם כל שאר ההסתייגויות.

לאחר מכן הגיע תורו של הסעיף העיקרי: זה המטיל אחריות ללשון־הרע לא רק על העורך והמו"ל, אלא גם על „מי שהחליט בפועל על הפירסום".

נוסח זה — יש בו התקדמות, לעומת הנוסח המקורי של החוק, המטיל אחריות על סוגים נוספים של חברי־המערכת. בין השאר מחקה הכנסת את הפסוק שזכה לכינוי „סעיף שלום כהן", מכיוון שהוא מטיל אחריות על „ראש המערכת", תואר הקיים בארץ רק בעיתון אחד: „העולם הזה".

לא הסתפקנו בתיקון זה, ותבענו להטיל את האחריות הבלעדית על העורך הראשי. כן תבענו למחוק את המילים המטילות אחריות על „המביא את לשון־הרע לעתון". נימקנו זאת כלהלן:

. . . רבותי, הסעיף הזה, גם אחרי התיקון הקטן שהוכנס בו על־ידי הוועדה, הוא סעיף קטלני. זהו דבר איום ונורא, שאיננו מאפשר — ממש איננו מאפשר — עבודה עתונאית תקינה, ולכן, לדעתי, גם לא יעמוד במיבחן המציאות. אמרתי קודם: שום סעיף הפוגע באמת בחופש־העתונות, מבחינה מהותית, לא יחזיק מעמד.

---

* שר המשפטים הנוכחי, יעקב שמשון שפירא, אמר זאת על חסידי בן־גוריון במשפט הפנימי המפא"יי ערב פרישת רפ"י.

הפגנה נגד חוק לשון הרע ערב הבחירות

הדבר יפקוד את הכנסת שוב ושוב, עוד פעם ועוד פעם, ואני מרשה לעצמי לנבא שגם הפעם לא ייגמר העניין בכנסת, והוא יחזור ויחזור אל הכנסת, כמו רוחי־רפאים.

מה זה עתון? קחו עתון יומי גדול. זהו בית־חרושת, שבו עובדות מדי יום אלפי ידיעות.

כל מי שחושב שאפשר לקבוע אחראי לידיעה מסויימת בעתון — פשוט אינו יודע על מה הוא סח, עם כל הכבוד.

ניקח לדוגמה ידיעה דגילה למדי. אדם מגיע למערכת, או מטלפן למערכת, ואומר: שמעתי שיש מעילה במוסד איקס; אינני בטוח שזה נכון; תבדקו זאת. (זהו דבר הקורה לי פעמיים בכל שבוע, לא פעם אחת.) לוקחים, איפוא, כתב, ואומרים לו: יש ידיעה כזאת, היא לא בדוקה — תבדוק. והכתב הולך ומנסה לבדוק, ולעתים קרובות אומר: אין הוכחות; או: אני מתרשם שזה לא נכון. לעתים הוא אומר: אני מתרשם שזה נכון.

לפעמים לוקחים כתב שני, שיבדוק זאת באופן יסודי. אחרי כל זה מתייעצים במערכת עם מישהו שהעורך מינה אותה לצורך זה, ושוקלים את התוצאה של החקירה הזאת, אם היא מאפשרת או מצדיקה פירסום עתונאי, ואז מחליטים בישיבה כזאת: כן, לפרסם.

לאחר מכן מתחילים — בעתון שלי, בכל אופן — לשכתב את כל הידיעה מחדש, על סמך הנתונים. אדם אחר לגמרי מוסיף לזה כותרת. הולך צלם ומוסיף תמונות. מישהו אחר, לפעמים, מוסיף את הכותרת לתמונה.

כל זה הולך לדפוס. בדפוס יושב אדם ורואה שהכתבה ארוכה מדי — והקיצוץ לפעמים יכול אף הוא להיות משמיץ. מורידים ומוסיפים שורות — הכל לפי צרכי העבודה השוטפת.

כל זה נעשה בלחץ עצום של זמן, גם בעתון יומי וגם בשבועון־חדשות.

אתם מתארים לכם שדבר זה יבוא לבית־המשפט והשופט יצטרך לנתח ניתוח־שלאחר־המתת את הידיעה הזאת, מי אשם — לא בידיעה עצמה, אלא באותו חלק של הידיעה שהוא לשון־הרע? לשון הרע יכולה להיות בכותרת, ויכולה להיות בתמונה, או בניסוח מסויים של הכותרת לתמונה. היא יכולה להיות בשילוב בין תמונה וכותרת, בשילוב שבין כותרת זבין טקסט — אלף־ואחת צורות.

לכן, בכל מקום בעולם יש אדם אחד אחראי: העורך, והעורך צריך לשאת באחריות, כשם ששר בממשלה צריך לשאת באחריות עבור המשרד שלו. וזה כל מה שאנו מבקשים.

איננו אומרים: שחררו אותנו מהאחריות, ואיננו אומרים: תנו לנו לנהל את עסקינו בהפקרות, או: הפקירו שמו של אדם. איש אינו אומר זאת.

אנחנו אומרים: המילו את האחריות על האדם היכול והצריך לשאת באחריות. הוא הבוחר בעובדים והמתדרך אותם, והוא המכריע במיקרים החשובים אם להכניס או לא להכניס ידיעה לעתון.

יש כאן עוד דבר חמור ביותר. חוק המטיל אחריות על מה שנקרא בעתונאות „המודיע", הוא חוק ההורס את חופש־העתונות. לסעיף הזה אין שום משמעות, אלא להרתיע אדם מלבוא ולמסור ידיעות לעתון.

עתון רציני הוא גוף שיש לו מנגנון כלשהו של חקר. יש לו כתבים. הכתבים הם מאומנים במקצועם, הם יודעים לדון, כמו חוקרי־המשטרה, לפעמים לפי צליל אוזן, לפי ההתרשמות, אם בשמועה כלשהי יש איזה דבר של ממש או לא.

אדם נורמלי נמצא במוסד מסויים, שומע שמועה שמשהו במוסד זה לא בסדר. טובת־הציבור מחייבת שאם יש ממש בשמועה זו — תיחקר, תיבדק ותפורסם. בשביל זה קיים עתון. אוי למדינות שאין בהן עתונות כזאת.

אבל האדם ששמע את השמועה, והמביא אותה לעתונות — אין לו כל אפשרות לבדוק אם הידיעה הזאת נכונה או לא. אתם רוצים להפוך כל אדם כזה לחוקר משטרתי? זה בלתי־אפשרי.

אתם רק גורמים לאדם כזה לומר: כיוון ששמעתי דבר שאינני בטוח שהוא נכון ושאין לי כל אפשרות לבדוק אם זה נכון — אינני מגלה — והדבר הזה ייקבר, ייחנק באיבו.

לכן, החלק הזה של הסעיף, המדבר על האחריות הפלילית של המודיע, אין חמור ממנו בכל החוק הזה. אני מפציר בכנסת למחוק את הדבר הזה לחלוטין. הטלת האחריות על המודיע היא דבר ששום עתונות חופשית, החוקרת, בודקת, מגלה וחושפת, איננה יכולה לעמוד בו.

חלק זה של דברינו זכה להקשבה רבה מן הרגיל. כמה ח"כים מחברי הקואליציה ניגשו אלי וציינו כי נימוקים אלה היו משכנעים ביותר, וכי השתכנעו בנכונותם. אך הדבר לא השפיע על ההצבעה: הסתייגותנו נדחתה, יחד עם שאר ההסתייגויות.

לאחר מכן קיבלה הכנסת פה אחד את הצעת־התיקון שמחקה את „סעיף העולם הזה" — הסעיף המפורסם, שהבדיל רשמית בין „עתון יומי" ושבועון, בכך שהטיל אחריות פלילית ואזרחית על המדפיס והמפיץ של שבועונים. היה זה נצחון גדול למערכה הציבורית שלנו — אולי הנצחון הגדול ביותר מאז היגענו לכנסת.

לפני כן, באחת ההסתייגויות הראשונות, התפתח הדו־שיח הבא בין ח"כ המפד"ל יצחק רפאל, שייצג בדיון זה את ועדת־החוקה־חוק־ומשפט, ובינינו:

יצחק רפאל: בהזדמנות זו אני גם רוצה להעיר, מאחר והדיון הוא בקשר ללשון־הרע על רבים, שגישת המשפט העברי המקורי היא שיש אפילו להחמיר אם לשון־הרע הוא על רבים.

אורי אבנרי: מה היה קורה לנביאי ישראל, אילו היה חוק כזה בשעתו? הרי את כולם הייתם שמים בכלא!

יצחק רפאל: אתה מנסה להיות דוברם. אני רוצה להגיד לך, שאם אתה תדע בנאומיך ובמאמריך לשמור על איזון־דיעות ועל תוקף מוסרי פנימי, כפי שעשו קטני־התלמידים של אותם הגדולים, לא יהיה כלל צורך בחוקים כאלה במדינה הזאת.